

Podręcznik dla Wnioskodawców i Grantobiorców Programu Aktywni Obywatele - Fundusz Regionalny

Konkursy na projekty tematyczne

Część II.

**Obszary wsparcia i tematy
o znaczeniu szczególnym w Programie
Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny**

Spis treści

Obszary wsparcia

Obszar 1. Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci) 6

Cele obszaru 6

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru? 9

Przykładowe działania 9

O czym warto pamiętać planując działania? 11

Obszar 2. Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu 14

Cele obszaru 14

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru? 16

Przykładowe działania 17

O czym warto pamiętać planując działania? 20

Obszar 3. Budowanie kultury demokratycznej i zaangażowania obywatelskiego na poziomie lokalnym (w tym kwestie związane z ochroną środowiska) 22

Cele obszaru 22

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru? 24

Przykładowe działania 25

O czym warto pamiętać planując działania? 28

Obszar 4. Wsparcie rozwoju sektora społecznego 31

Cele obszaru 31

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru? 33

Przykładowe działania 33

O czym warto pamiętać planując działania? 38

Tematy o znaczeniu szczególnym

Działania z migrantami/migrantkami i uchodźcami/uchodźczyniami 41

Przykładowe działania 42

O czym warto pamiętać planując działania? 44

Działania wspierające osoby LGBT+ 46

Przykładowe działania 47

O czym warto pamiętać planując działania? 48

Działania antydyskryminacyjne 50

Przykładowe działania 51

O czym warto pamiętać planując działania? 52

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie 54

Przykładowe działania: 55

O czym warto pamiętać planując działania? 55

Działania strażnicze 59

Partycypacja mieszkanek i mieszkańców w kształtowaniu polityk lokalnych 65

Przykładowe działania 66

O czym warto pamiętać planując działania? 67

Obszary wsparcia

Obszar 1. Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci)

*Autor: Maciej Sopyło, ekspert w 1. obszarze tematycznym
Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny*

Obszar 1.

Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci)

Cele obszaru

Prawa człowieka to zbiór zasad chroniących każdą osobę – obywatela/obywatelkę i nie-obywatela/nie-obywatelkę – przed władzą państwa i siłą tego, kto w imieniu państwa sprawuje jakąś władzę (np. urzędnika, nauczyciela). Prawa człowieka:

- wstrzymują zakusy władzy: *Polityku, urzędniczko, nie wolno ci tu wkraczać, bo to jest przestrzeń wolna od twojej ingerencji* (np. wolność myśli, sumienia, wyznania),
- zmuszają do podejmowania pewnych czynności: *Polityczko, urzędniku, musisz działać, bo masz obowiązek zagwarantowania czegoś ludziom* (np. budowy sądów, podjęcia działań służących zagwarantowaniu orzekania przez niezawisłych sędziów, budowy szkół i zatrudnienia nauczycieli/nauczycielek w celu zapewnienia prawa do nauki).

Według klasycznej koncepcji praw człowieka, prawa te odnoszą się do relacji człowiek – państwo i władza państwowa, nie relacji człowiek – człowiek. Jeśli sąsiad wtargnie do mojego domu i mnie pobije, łamie przepisy kodeksu karnego, ale nie moje prawa człowieka (nie ma tu relacji człowiek – władza). Te ostatnie może jednak złamać policja, jeśli odmówi przyjęcia zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa przez sąsiada (w tym przypadku następuje relacja człowiek – władza). Policjant nadużywający władzy wobec osoby zatrzymanej łamie prawa człowieka, bo wykonuje władzę państwową nad jednostką. Ten sam policjant dopuszczający się

bez związku z obowiązkami zawodowymi przemocy domowej wobec swoich bliskich łamie prawo i powinien odpowiadać na podstawie przepisów prawa karnego, ale nie za łamanie praw człowieka (bo jest to sytuacja niezwiązana z obowiązkami, policjant nie działa tu w imieniu władzy). Łamanie praw człowieka mogą dopuścić się jego koleżanki i koledzy, jeśli bezpodstawnie odmówią ścigania kogoś, kto znęca się nad rodziną (tu następuje relacja władza – człowiek).

Prawa człowieka chronią przyrodzoną godność każdej jednostki, zarówno kogoś, kto popełnił zbrodnię, jak i najuczciwszej osoby pod słońcem, która nigdy nie zrobiła nikomu nic złego – z tego tytułu, że każdy i każda z nas jest człowiekiem, i żaden czyn (lub zaniechanie, na przykład nierealizowanie jakichś obowiązków, które nakłada na nas państwo) tego nie przekreśli.

Prawa człowieka wymienia rozdział II Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej pt. „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela” czy Europejska Konwencja Praw Człowieka. Są to między innymi: wolność zgromadzeń, wolność od tortur, wolność od niewolnictwa, wolność myśli, sumienia, wyznania, prawo do sądu, prawo do prywatności, prawo do swobody poruszania się, prawo do informacji, prawo do nauki, prawo do opieki zdrowotnej. W Programie można też składać wnioski dotyczące tzw. praw człowieka trzeciej generacji (m.in. prawo do czystego środowiska).

Równe traktowanie to zakaz różnicowania (różnego traktowania) osób bez obiektywnej, uzasadnionej, racjonalnej przyczyny. W czasach, w których ludzkość dopiero pracuje nad samosterującymi się samochodami, zasada, że osoba niewidoma nie może prowadzić samochodu, nie jest nierównym traktowaniem. Ale wprowadzenie prawa, że tylko kobiety mogą prowadzić samochód, już by nim było. Zasada równego traktowania działa nie tylko w relacji człowiek – państwo, ale także człowiek – człowiek występujący w określonej roli (np. osoby wynajmującej mieszkanie czy ofe-

rującej usługi – jako przedsiębiorca nie mogą odmówić zatrudnienia danej osoby, bo nie podoba mi się jej pochodzenie). Artykuł 32 Konstytucji nakłada na państwo obowiązek ochrony prawnej przed dyskryminacją (którą w Programie Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny traktujemy jako synonim nierównego traktowania).

Zarówno prawa człowieka, jak i zasada równego traktowania są ważnymi, nieodzownymi elementami istnienia i trwania demokratycznego państwa prawa i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Badania¹ i rzeczywistość ostatnich lat pokazują, że istnienie i zasadność stosowania praw człowieka w Polsce jest podważana, zarówno przez obywateli, jak i przez władze różnych szczebli. Działania władzy, jak tworzenie tzw. stref wolnych od LGBT, pokazują, że daleko nam także do pełnego wdrożenia standardów równego traktowania. Potwierdzają to m.in. raporty Rzecznika Praw Obywatelskich².

W ramach obszaru 1. Program wspiera działania mające na celu budowanie świata, w którym prawa człowieka i równe traktowanie są rozumianymi i docenianymi przez ludzi i stosowanymi przez władzę zasadami.

1 Human Rights in 2018: A Global Advisor Survey. Press release, IPSOS, 2018, https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2018-07/human_rights_in_2018_-_global_advisor_survey_press_release_0.pdf (dostęp: 10.03.2021).

2 Zasada równego traktowania. Raporty RPO. Prawo i praktyka, <https://www.rpo.gov.pl/pl/kategoria-prawna-i-organizacyjna/zasada-r%C3%B3wnego-tractowania-raporty-rpo-prawo-i-praktyka> (dostęp: 10.03.2021).

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru?

Projekty w ramach obszaru 1. mają przyczynić się do:

- lepszego, głębszego rozumienia zasad praw człowieka i równego traktowania, ich związku i wpływu na codzienne życie każdego człowieka – zarówno członków/ członkiń danej społeczności lub grupy docelowej, jak i liderów/liderek czy osób działających i pracujących na rzecz tej społeczności lub grupy docelowej (aktywistów/aktywistek, urzędników/urzędniczek, pracowników/pracowniczek socjalnych itd.),
- ograniczenia wpływów i znaczenia stereotypów, uprzedzeń, dyskryminacji, mowy nienawiści i dezinformacji w obszarze praw człowieka i równego traktowania, w tym postrzegania zasad praw człowieka i równego traktowania jako narzędzi walki o niesłuszne przywileje,
- docenienia i uznania praw człowieka jako istotnego czynnika wpływającego na decyzje podejmowane przez władzę,
- zdobycia i rozwoju umiejętności osób, organizacji pozarządowych i instytucji publicznych działających na rzecz praw człowieka i równego traktowania,
- zwiększenia liczby sektorowych i międzysektorowych działań na rzecz praw człowieka i równego traktowania,
- zmniejszenia naruszeń i dolegliwości naruszeń zasad praw człowieka i równego traktowania dla ich ofiar.

Przykładowe działania

W ramach projektów w obszarze 1. organizacje mogą realizować wymienione niżej cele szczegółowe i działania (lista jednych i drugich ma charakter przykładowy i jest otwarta).

- **Działania edukacyjne (m.in. warsztaty i szkolenia, projekty, konkursy, ale także nowe formy edukacji, w tym tworzenie mediów szkolnych, podcastów i wykorzystywanie nowych technologii)** dla młodzieży, nauczycieli/nauczycielek, liderów/liderek środowisk i społeczności, pracowników/pracowniczek socjalnych, urzędników/urzędniczek, aktywistów/aktywistek organizacji pozarządowych i innych osób pracujących z osobami z grup szczególnie narażonych na nierówne traktowanie i naruszenia praw człowieka (imigrantami/imigrantkami, uchodźcami/uchodźczyniami, przedstawicielami/przedstawicielkami mniejszości wyznaniowych i etnicznych, kobietami, osobami z grupy LGBT+):
 - dające doświadczenie dostrzeżenia praktycznego znaczenia praw człowieka i równego traktowania w codziennym życiu i funkcjonowaniu,
 - zwiększające uważność na kwestie równego traktowania i praw człowieka oraz zachęcające do działań na ich rzecz,
 - przygotowujące do prowadzenia ciekawych i praktycznych (opartych na doświadczeniu) warsztatów o prawach człowieka i równym traktowaniu,
 - pokazujące, jak radzić sobie w sytuacjach, gdy dochodzi do naruszeń praw człowieka i nierównego traktowania (offline i online).
- **Tworzenie materiałów:** raportów, formularzy, podręczników, scenariuszy zajęć i innych opracowań pozwalających skutecznie działać, rozwijać wiedzę i umiejętności w obszarze praw człowieka i równego traktowania oraz przyczyniających się do stosowania praw człowieka i zasady równego traktowania w praktyce, a także promujących dobre praktyki i rozwiązania w zakresie równego traktowania i praw człowieka.
- **Tworzenie nowych form współpracy i rozwijanie obecnych:** między organizacjami, grupami nieformalnymi (w tym młodzieżowymi), instytucjami publicznymi, grupami zawodowymi, tworzenie inkubatorów dla nowych działań i nowych podmiotów, zakładanie nowych organizacji pozwalających m.in. na łączenie doświadczenia sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego czy grup niefor-

malnych, poszerzanie kręgu już istniejących organizacji po to, by zwiększać zasięg (szukanie nowych kanałów dotarcia do grup nieobjętych jeszcze działaniami), jakość i skuteczność działań na rzecz praw człowieka i równego traktowania.

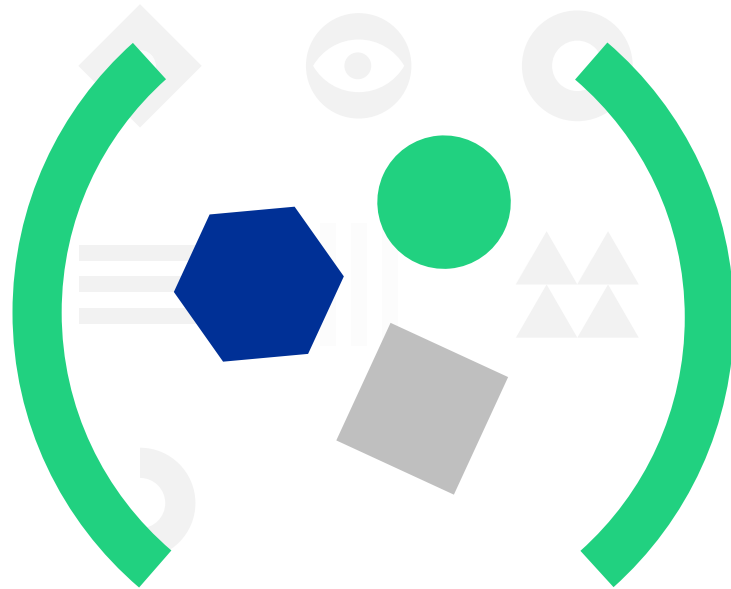
- **Prowadzenie kampanii społecznych, organizacja flash mobów, happeningów, działań artystycznych** zwiększających wrażliwość, w tym wrażliwość młodzieży, na rzecz równego traktowania i praw człowieka oraz zachęcających do działań na ich rzecz, przyczyniających się do przeciwdziałania hejtowi, mowie nienawiści i dezinformacji w obszarach praw człowieka i równego traktowania oraz promujących rolę i znaczenie instytucji działających na rzecz praw człowieka i równego traktowania (np sądów, RPO itd.).
- **Wzmocnienie** i promowanie aktywnego obywatelstwa poprzez rozwijanie umiejętności korzystania z praw człowieka (np organizacji zgromadzeń publicznych).
- **Działania monitorujące tworzenie prawa i działanie instytucji** (np. zabezpieczania zgromadzeń publicznych przez policję).
- **Działania rzecznicze** promujące konkretne rozwiązania, w tym rozwiązania prawne oraz krajowe i lokalne polityki w zakresie praw człowieka i równego traktowania.
- **Działania strażnicze** nagłaśniające przypadki wadliwego działania prawa i instytucji.
- **Działania zapewniające wsparcie prawne i psychologiczne** osobom narażonym lub doświadczającym nierównego traktowania i łamania praw człowieka oraz osobom i instytucjom działającym na ich rzecz i w ich imieniu.

O czym warto pamiętać planując działania?

W projektach warto:

- uwzględniać nauczanie przez doświadczenie, uczyć w działaniu, pokazywać wpływ praw człowieka i równego traktowania na codzienność,

- uwzględniać działania już podjęte lub podejmowane przez inne osoby i podmioty – po to, by wzmacniać się wzajemnie i uzupełniać, a nie konkurować ze sobą,
- docierać do osób nieprzekonanych,
- szukać nowych metod działania, a w przypadku stosowania już istniejących metod, opierać się na dowodach i przykładach potwierdzających, że te metody się sprawdzają i są skuteczne,
- w miarę możliwości zadbać o przedłużenie życia działań i ich efektów, np. budować partnerstwa, które przetrwają okres finansowania (szkoły – goście, których zaprosiliśmy), wybierać kanały promocji, które nie wymagają finansowania (np. media społecznościowe, a nie wymagająca stałych opłat strona www),
- solidnie i rzetelnie dokumentować oraz ewaluować własne działania.

Obszar 2. Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu

*Autorka: Katarzyna Bryczkowska, ekspertka w 2. obszarze
tematycznym Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny*

Obszar 2.

Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu

Cele obszaru

Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu to obszar dotyczący zjawisk związanych z pojęciem normy społecznej oraz przekonania-
mi funkcjonującymi w społecznościach. Tradycyjnie pojmowany model polskości kształtuje normy funkcjonowania społecznego, zwłaszcza w rodzinie, co w szczególności przekłada się na stosunek do roli kobiet w społeczeństwie oraz do praw osób z grupy LGBT+. Kulturowe atrybuty polskości często zamykają nas na przejawy inności i różnorodności, a w rezultacie są powodem wykluczenia lub dyskryminacji.

Druga silna norma społeczna nawiązuje do przekonań, w których „każdy jest kowalem własnego losu” i ponosi pełną odpowiedzialność, a nawet winę za swoje niepowodzenia czy sytuację życiową. Jest to przekonanie, które umocniło się podczas transformacji ustrojowej i jest podtrzymywane do dziś. Przekonanie to nie daje przestrzeni na słabość, nie uznaje również niekorzystnego splotu okoliczności czy czynników zewnętrznych, które mogły wpłynąć na czyjś los. Pozwala na usprawiedliwianie czy bierny stosunek do zjawiska rozwarstwienia społecznego, nierówności w obszarze dostępu do dobrej jakości edukacji, usług społecznych czy dostępu do rynku pracy.

Ludzie mogą być wykluczani ze społeczności z powodu nieprzystosowania do panującej normy lub ogólnie żywionego przekonania. Dlatego, z jednej strony, wyklucza-

ne są takie grupy, jak: osoby LGBT+, mniejszości etniczne, migranci, samotne matki. Z drugiej strony, wykluczane i marginalizowane są takie grupy, jak: kobiety doświadczające przemocy, osoby biedne, osoby z niepełnosprawnościami, osoby dotknięte kryzysem bezdomności, osoby z uzależnieniami, osoby starsze czy dzieci i młodzież w pieczy zastępczej.

Wyjście z wykluczenia wymaga zwykle, wbrew przekonaniu o byciu kowalem własnego losu, wsparcia oraz działań systemowych i systematycznych. Dlatego cele ogólne obszaru 2. dotyczą:

- **zwiększenia poziomu świadomości i empatii obywateli** w zakresie nierówności społecznych oraz problemów i potrzeb grup szczególnie wrażliwych,
- **wzmocnienia integracji społecznej oraz obniżenia poziomu wykluczenia** poprzez wysokiej jakości działania edukacyjne i rozwojowe oraz budowanie i promowanie modeli skutecznej współpracy na rzecz różnorodności i przeciwdziałania wykluczeniu na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- **upodmiotowienia osób z grup wykluczonych** poprzez wzmacnianie ich głosu, reprezentację oraz rzecznicstwo przekładające się na kształtowanie polityk społecznych, zarówno lokalnych, jak i krajowych.

W kontekście realizacji celów ogólnych obszaru 2. świadczenie podstawowych usług socjalnych może być wspierane jedynie w powiązaniu z działaniami związanymi z podnoszeniem świadomości, rzecznictwem, upodmiotowianiem czy inicjatywami reform. Ponadto istotne i zasadne jest podejmowanie inicjatyw w obszarze 2. przez organizacje oraz osoby reprezentujące grupy zagrożone wykluczeniem czy dyskryminacją.

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru?

Organizacje mogą włączać się w realizację celów obszaru 2. poprzez budowanie ponadsektorowych koalicji lub tworzenie i wzmacnianie partnerstw międzysektorowych, których celem jest skuteczne podjęcie jednego lub kilku niżej przedstawionych wyzwań:

1. Zwiększenie siły oddziaływania na politykę społeczną dotyczącą zapobiegania i przeciwdziałania skutkom wykluczenia społecznego.
2. Profesjonalne działanie na rzecz włączania grup zagrożonych wykluczeniem i/lub pracujących ze społecznością.
3. Realizowanie programów diagnostycznych, które przyczynią się do zbudowania współpracy ponadsektorowej oraz dokładnie wskażą, jak pomagać lokalnie wybranym grupom osób wykluczanych i jak włączać te osoby do społeczności.
4. Tworzenie nowych rozwiązań integracyjnych opracowanych w ramach współpracy międzysektorowej, zwłaszcza na poziomie lokalnym, zakładających aktywny udział osób z grup zagrożonych wykluczeniem.
5. Wypracowywanie modelowych praktyk wspierania różnorodności w społeczności lokalnej i przeciwdziałania wykluczeniu oraz dyskryminacji, w tym praktyk i działań o charakterze rzeczniczym, wzmacniającym głos osób reprezentujących środowiska zagrożone wykluczeniem w społeczności.

Szczególnie ważne jest zapewnienie trwałości tym koalicjom czy partnerstwom oraz wpisanie ich w mapę działań wspierających różnorodność i zapobiegających wykluczeniu.

Przestrzenie dla realizacji celów obszaru 2. to również:

- budowanie lokalnego środowiska włączającego, kręgów wsparcia w społeczności czy w najbliższym otoczeniu beneficjentek/beneficjentów,

- realizacja profilowanych, interdyscyplinarnych projektów wzmacniających, na różnych poziomach, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, oferujących indywidualnie dobrane ścieżki wsparcia,
- realizowanie lokalnych kampanii angażujących i włączających całą społeczność, mających na celu zbliżenie ludzi, pobudzenie kontaktów interpersonalnych, obniżenie poziomu uprzedzeń czy lęków,
- tworzenie oraz wzmacnianie inicjatyw integrujących osoby w różnym wieku i przeciwdziałających marginalizacji osób starszych,
- realizowanie projektów powiązanych z kulturą i sztuką, których celem jest przybliżanie mieszkańców do siebie, obniżanie wzajemnego dystansu, poznawanie się ludzi z perspektywy silnych stron i zasobów, przełamywanie stereotypów i uprzedzeń.

Przykładowe działania

Włączanie grup zagrożonych wykluczeniem społecznym to równoległe działania na dwóch poziomach. Poziom pierwszy to praca ze społecznością czy z najbliższym otoczeniem, a poziom drugi (równie ważny) to praca z osobami zagrożonymi wykluczeniem.

Niżej opisane działania są tylko przykładowymi inspiracjami. Zachęcamy, aby planować je adekwatnie do potrzeb, problemów oraz celów założonych w projekcie.

- **Wsparcie, poradnictwo specjalistyczne, szkolenia.** Wprowadzenie kompleksowego wsparcia opartego na idei Indywidualnego Planu Działania, psychoterapia, socjoterapia, warsztaty wzmacniające kompetencje miękkie, warsztaty budujące poczucie własnej wartości i umiejętności poruszania się po rynku pracy, co-

aching, grupy wsparcia, poradnictwo prawne, doradztwo zawodowe, konsultacje specjalistyczne w zakresie umożliwiającym pokonanie specyficznych problemów, wsparcie w zakresie planowania kariery i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, wsparcie w zakresie radzenia sobie w sytuacjach przemocy, działania typu streetworking, edukacja dotycząca dbania o zdrowie, w tym edukacja seksualna i dotycząca bezpiecznych praktyk seksualnych.

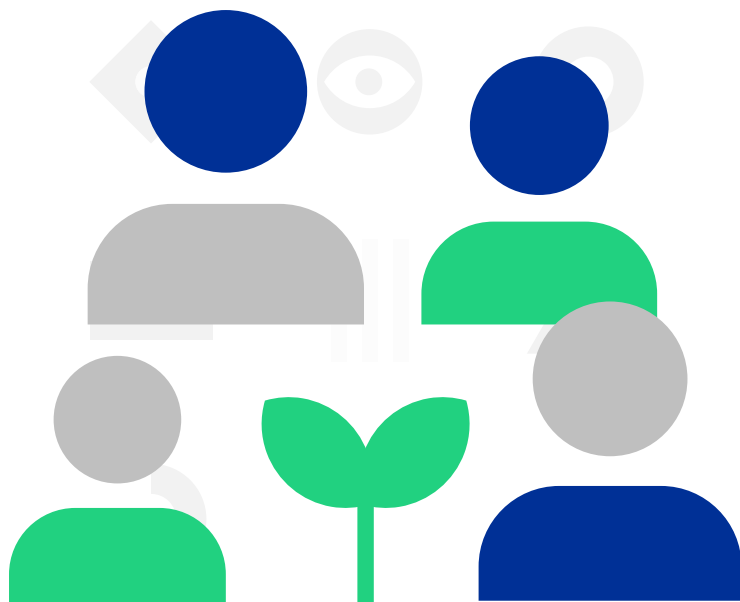
- **Wzmacnianie podmiotowości osób zagrożonych wykluczeniem.** Działania edukacyjne takie jak: warsztaty, coaching, procesy rozwojowo-edukacyjne przygotowujące do rzecznictwa oraz reprezentowania interesów danej grupy, inicjowanie bądź wspieranie sieci czy grup wspierających się nawzajem, edukacja w zakresie planowania i realizowania projektów oraz w zakresie samoorganizowania się, również formalnego. Wzmacnianie postaw proaktywnych oraz edukowanie liderów/liderów wywodzących się z grup zagrożonych wykluczeniem. Wzmacnianie niezbędnych kompetencji interpersonalnych oraz cyfrowych umożliwiających reprezentowanie i udział w wydarzeniach na żywo i online.
- **Praca animacyjna ze społecznością lokalną:**
 - prowadzenie działań w społeczności, które mają na celu integrację, minimalizowanie uprzedzeń, wzmocnienie wzajemnych relacji i akceptacji, takich jak: spotkania, eventy, bale, konferencje, wydarzenia sportowe, lokalne święta itp. – ważnym elementem jest możliwość działania i prowadzenia części animacji z wykorzystaniem internetu,
 - budowanie realnych partnerstw i koalicji ponadsektorowych angażujących osoby z instytucji mających wpływ na sytuację grup zagrożonych wykluczeniem społecznym,
 - organizacja czy wsparcie animacyjne miejsc spotkań społeczności, takich jak świetlice, kluby czy Miejsca Aktywności Lokalnej (MALe).
- **Podnoszenie kompetencji profesjonalistów/profesjonalistek.** Warsztaty antydyskryminacyjne, warsztaty z zakresu savoir-vivre wobec osób z niepełnosprawnościami

mi oraz dostępności, warsztaty z zakresu przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, superwizje, wsparcie psychologiczne, szkolenia dla liderów/liderek, szkolenia specjalistyczne w zakresie udzielania pomocy, np. osobom doświadczającym przemocy lub osobom z PTSD czy z traumą, szeroko rozumianej dostępności czy przeciwdziałania przemocy.

- **Wykorzystywanie nowych technologii.** Działania zmniejszające wykluczenie cyfrowe i włączające osoby nim zagrożone, umożliwienie konsultacji poprzez komunikatory, uruchomienie zdalnej linii wsparcia, tworzenie stron internetowych mających na celu integrację społeczności i/ lub wzmacniających grupy mniejszościowe, wykorzystanie różnych form zdalnych do upowszechniania informacji lub edukowania społeczności w zakresie włączania czy przeciwdziałania dyskryminacji, filmy tematyczne.
- **Integracja poprzez kulturę i sztukę.** Organizacja wydarzeń artystycznych, w których biorą udział osoby z grup wykluczonych i/lub współtworzy je cała społeczność, wydarzenia wzmacniające i pokazujące zasoby oraz potencjał osób zagrożonych wykluczeniem, wykorzystanie technik dramowych i form teatralnych do działań wzmacniających poczucie własnej wartości lub do wzmacniania integracji społeczności, praca z historiami poszczególnych osób – tworzenie filmów czy słuchowisk, które przybliżają ludzi do siebie albo integrują pokolenia i są częścią większego programu budującego wzajemny szacunek, wykorzystanie zasobów i zdolności artystycznych osób wykluczanych do odbudowy ich poczucia własnej wartości oraz do złamania stereotypów na ich temat.
- **Działania na rzecz włączania grup wykluczonych,** dające im głos, pozwalające społecznościom je poznać i zmienić stosunek do nich oraz do należnych im praw (np. działania typu Żywa Biblioteka).

O czym warto pamiętać planując działania?

- W udzielaniu wsparcia konieczne jest słuchanie, uważność, asertywność, dialog oraz unikanie wyższościowej postawy. Dlatego konsultujcie Wasze pomysły z zainteresowanymi grupami, ponieważ w ten sposób wiele się dowiecie. Sedno sprawy może być gdzie indziej, niż wam się wydaje. Istotne jest uznanie perspektywy osób, które wspieramy, gdyż jest ona najczęściej zdecydowanie inna od naszej.
- Pamiętajcie, że to większość ostatecznie decyduje, czy uzna i czy „wpuści do siebie” tych, których wyklucza. Dlatego tak istotne są dwa poziomy pracy. Jeśli społeczność nie będzie gotowa na włączenie wykluczanych osób, to im samym będzie bardzo trudno do niej dołączyć.
- Przy przełamywaniu uprzedzeń sprawdza się „hipoteza kontaktu”. Ludzie powinni mieć możliwość spotkania, rozmowy, zobaczenia człowieka w drugim człowieku. Według niektórych teorii jest to jedyna droga w stronę integracji.
- Budując wspólne działania unikajcie rywalizacji, twórcie wyzwania, które będą miały jeden wspólny cel, pozwolą na kontakt, relację, poznanie się i wspólne przeżycia.
- Unikajcie dużych, ogólnych akcji. Lepiej działać precyzyjnie i w kontakcie z ludźmi, niż zrobić wielką, anonimową kampanię, która nie wpłynie na obniżenie poziomu niechęci.
- Unikajcie stygmatyzujących nazw i akcji typu: „posiłki dla biednych dzieci”, „pomoc psychologiczna dla byłych więźniów”, „koło wsparcia dla ofiar przemocy” itp. – nikt nie chce być naznaczony. Nie należy podkreślać tego, co jest powodem wykluczenia i czego mogą się wstydzić beneficjenci/beneficjentki.
- Pamiętajcie, że zmiany wymagają czasu i gotowości do ich wprowadzania. Dlatego tak ważna jest sprofilowana praca i dopasowanie ścieżek wsparcia. Ludzie mogą Wam odmówić i nie kontynuować udziału w projekcie. Takie ryzyko zminimalizujecie stosując indywidualne podejście, zawierając kontrakty psychologiczne dotyczące wsparcia, jego celów, metod i czasu trwania, dopasowując rodzaje wsparcia, współpracując z ekspertami/ekspertkami.

Obszar 3. Budowanie kultury demokratycznej i zaangażowania obywatelskiego na poziomie lokalnym (w tym kwestie związane z ochroną środowiska)

*Autor: Krzysztof Stanowski, ekspert w 3. obszarze tematycznym
Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny*

Obszar 3.

Budowanie kultury demokratycznej i zaangażowania obywatelskiego na poziomie lokalnym (w tym kwestie związane z ochroną środowiska)

Cele obszaru

Zaangażowanie obywatelskie i kultura demokratyczna to aktywny udział każdego z nas – mieszkańców, obywateli, uczniów/uczennic i rodziców, studentów/studentek czy emerytów/emerytek – w działaniu na rzecz dobra wspólnego i zarządzaniu sprawami publicznymi na szczeblu lokalnym, we wspólnotach, w których funkcjonujemy.

Są to na przykład:

- nasze aktywności i wypracowywanie wspólnych decyzji w kole gospodyń wiejskich, stowarzyszeniu, spółdzielni mieszkaniowej, radzie rodziców, samorządzie uczniowskim czy radzie gminy zgodnie z przyjętymi zasadami,
- po rozmowach z sąsiadami – stworzenie boiska na nieużytku,
- udział w wyborach do władz stowarzyszenia, konsultacjach społecznych w gminie, dbanie o to by mieszkańcy – w czasie, gdy mają miejsce konsultacje – dysponowali rzetelną informacją, by zasady konsultacji uwzględniały potrzeby różnych grup,
- proponowanie z sąsiadami projektu w budżecie obywatelskim, aktywność w radzie sołectkiej czy radzie osiedla, wspólne zgłaszanie radnym postulatów dotyczących komunikacji publicznej czy zaangażowanie stowarzyszenia we wsparcie dzieci nowych mieszkańców naszej społeczności.

Bardzo ważną cechą demokratycznej kultury jest też świadome działanie na rzecz dobra wspólnego przy zachowaniu szacunku wobec osób o innych poglądach, osób należących do różnych grup i mniejszości.

Zaangażowanie obywatelskie to chęć i możliwość jednostki do aktywnego – tak indywidualnego, jak i zbiorowego – udziału w kształtowaniu swojego najbliższego otoczenia na wielu poziomach, w tworzeniu tego, co rozumiemy jako „dobre wspólne”. Taki udział nie tylko pozwala na osiągnięcie konkretnej zmiany, ale przede wszystkim uczy kompetencji potrzebnych do uczestnictwa w życiu społecznym na podstawowym poziomie.

W polskim, coraz bardziej spolaryzowanym, społeczeństwie odczuwamy silny deficyt umiejętności prowadzenia dialogu, współpracy i poszukiwania tego, co łączy, koncentrowania się na wspólnym celu: wypracowywanym właśnie „dobre wspólne”. Taki udział nie zawsze musi oznaczać zaangażowanie się w zmiany na szczeblu gminy. Czasem zorganizowanie pikniku szkolnego czy zbudowanie wspomnianego wyżej boiska jest ważne, potrzebne wielu osobom, dające ludziom poczucie sprawczości oraz kompetencje niezbędne do tego, aby następnym razem pójść o krok dalej i myśleć o zmianach w sposób systemowy.

Kultury demokratycznej nie należy mylić z liczeniem głosów czy dyktaturą większości. W ostatnich miesiącach wielokrotnie słyszeliśmy protesty mieszkańców Białorusi, domagających się sprawiedliwych wyborów. Aby mówić o prawdziwych wyborach, przede wszystkim musi istnieć wybór: nieograniczona możliwość zgłaszania kandydatów. Kandydaci/kandydatki muszą mieć takie same możliwości komunikowania się z wyborcami. Głosujący muszą mieć możliwość dokonania wolnego wyboru bez administracyjnych nacisków. Wreszcie oddane głosy muszą zostać rzetelnie i transparentnie policzone.

Przydatność demokratycznych procedur i demokratycznej kultury doceniamy szczególnie w czasie kryzysu. Kiedy lokalna społeczność jest podzielona, ludzie mają różne, często przeciwstawne opinie. Demokratyczne procedury i umiejętność prowadzenia dialogu pomogą w takiej sytuacji przeprowadzić autentyczną debatę, pozwalającą na przedstawienie i wysłuchanie różnych racji, poznanie opinii ekspertów/ekspertek oraz doświadczeń innych społeczności. Pomogą w poszukiwaniu rozwiązań, akceptowalnych przez wszystkich, bądź przynajmniej przez większość.

W ramach obszaru 3. Budowanie kultury demokratycznej i zaangażowania obywatelskiego na poziomie lokalnym, Program wspiera działania umożliwiające bezpośrednio zaangażowanie w życie publiczne i aktywność społeczną na poziomie sąsiedzkim, lokalnym lub regionalnym oraz wzmocnienie demokratycznych praktyk w lokalnych instytucjach i organizacjach, m.in. w samorządach, organizacjach pozarządowych, spółdzielniach i grupach nieformalnych. W naszej ocenie szczególnie istotne jest prowadzenie działań, które pozwolą uzyskać pozytywne doświadczenie członków/członkiń organizacji, społeczności lokalnej, mieszkańców itp. w zarządzaniu sprawami publicznymi poprzez wypracowywanie zbiorowych decyzji w sytuacjach występowania przeciwstawnych poglądów.

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru?

Projekty w ramach tego obszaru mają przyczynić się do:

- głębszego rozumienia istoty i znaczenia mechanizmów demokratycznych w podejmowaniu decyzji, szczególnie w czasie konfliktu,
- stworzenia uczestnikom/uczestniczkom projektu okazji do osobistego, pozytywnego doświadczenia udziału w demokratycznym podejmowaniu decyzji na szczeblu lokalnym i/lub działaniu na rzecz dobra wspólnego,

- upowszechnienia znajomości narzędzi i procedur demokratycznego podejmowania decyzji oraz umiejętności wykorzystania ich w praktyce,
- upowszechnienia koncyliacyjnego podejścia do rozwiązywania problemów lokalnych, tworzenia przestrzeni do dyskusji, debaty i dialogu (w tym kontekście również zwiększania rozpoznawalności organizacji pozarządowych jako ważnych aktorów życia społecznego),
- pełniejszego, głębszego rozumienia znaczenia i roli informacji, a także rozwijanie kompetencji związanych z weryfikacją oraz umiejętnością interpretacji informacji pochodzących z różnych źródeł,
- upowszechnienia demokratycznych praktyk w instytucjach i organizacjach lokalnych (zarówno jednostkach samorządu terytorialnego, innych instytucjach publicznych, jak i organizacjach pozarządowych czy grupach nieformalnych),
- zwiększenia bezpośredniego zaangażowania członków/członkiń grup czy organizacji oraz ogółu mieszkańców w kształtowanie polityk lokalnych,
- świadomego angażowania się w działania na rzecz wspólnoty (edukacja obywatelska, zaufanie, dialog), wzmocnienia poczucia sprawczości, zaangażowania obywateli (również w sprawy codzienne) i mobilizacji społeczności, propagowania ruchów wolontariackich i działań na rzecz dobra wspólnego,
- współpracy pomiędzy lokalnymi aktorami społecznymi, m.in. na rzecz pogłębienia procesów integracji różnych grup mieszkańców,
- nabywania kompetencji społecznych niezbędnych do aktywnego udziału w życiu społecznym.

Przykładowe działania

- **Wzmocnienie demokratycznych praktyk** istniejących w lokalnych instytucjach i organizacjach, na przykład w samorządach lokalnych, uczniowskich, zawodo-

wych, lokalnych organizacjach pozarządowych, spółdzielniach, młodzieżowej radzie miasta, radzie szkoły poprzez:

- doskonalenie dokumentów regulujących demokratyczne praktyki w funkcjonowaniu lokalnych instytucji i organizacji (statut miasta, statut stowarzyszenia, spółdzielni, samorządu uczniowskiego, regulamin walnego zebrania stowarzyszenia, pracy zarządu itd.),
- wprowadzenie nowych mechanizmów demokratycznych do funkcjonowania instytucji (np. w jednostkach samorządu terytorialnego: konsultacji społecznych, komisji dialogu społecznego, młodzieżowej rady miasta),
- poprawę praktyki prowadzenia zebrań, konsultacji społecznych i innych form udziału członków/członkiń organizacji, mieszkańców, obywateli, rodziców (poprzez szkolenia, symulacje, wizyty studyjne, wzajemną ocenę, ewaluację),
- poprawę demokratycznych praktyk i transparentności w organizacjach pozarządowych (stowarzyszeniach, spółdzielniach socjalnych, fundacjach itd.), m.in. poprzez wzajemną ocenę (peer review), analizę dokumentów, popularyzację dobrych praktyk, promocję organizacji stosujących przyjęte wspólnie standardy (np. publikacja składu władz, statutu, sprawozdań rocznych), szkolenia z zakresu demokracji wewnętrznej.
- **Zaangażowanie mieszkańców i organizacji pozarządowych w kształtowanie polityk lokalnych**, np. przez stworzenie przestrzeni i nowych narzędzi do systematycznego dialogu i wyrażania poglądów mieszkańców, członków/członkiń organizacji, dotyczących bieżących spraw (np. panel obywatelski), informowanie o wszystkich lub najważniejszych sprawach będących przedmiotem decyzji samorządu lokalnego czy zbliżającego się zjazdu organizacji, a także tworzenie narzędzi wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne, wspierających demokratyczne procedury (np. przekazywanie radnym opinii mieszkańców w sprawach będących przedmiotem obrad rady gminy, spotkania online z radnymi, głosowanie online mieszkańców, członków/członkiń organizacji).

- **Edukacja obywatelska** prowadząca do angażowania uczestników projektów w wolontariackie działania (propagowanie idei wolontariatu).
- **Szkolenia dotyczące podstawowych procedur demokratycznych** wśród mieszkańców lub członków/członkiń organizacji (np. umiejętność efektywnego uczestnictwa w zebraniu lub debacie, sformułowania wniosku lub poprawki, prowadzenia zebrania lub debaty, stworzenia regulaminu obrad, spisania protokołu).
- **Upowszechnianie narzędzi demokracji na odległość**, np. w warunkach pandemii – wypracowywanie i popularyzacja rozwiązań umożliwiających, w innych formach niż fizyczne, zebranie mieszkańców, władz, członków/członkiń organizacji, pozwalających na dyskutowanie i podejmowanie decyzji z zachowaniem demokratycznych procedur. Dostosowywanie dokumentów regulujących funkcjonowanie instytucji do nowych rozwiązań.
- **Tworzenie neutralnej sfer publicznej dyskusji** na wybrane tematy (zarówno łączące, jak i trudne) dla osób czy środowisk o przeciwstawnych poglądach.
- **Edukacja medialna** prowadząca do podejmowania decyzji i działań w oparciu o zweryfikowane informacje pochodzące z wielu wiarygodnych źródeł oraz do skutecznego przeciwdziałania manipulacji informacjami i dezinformacji.
- **Włączanie członków/członkiń różnych mniejszości** oraz osób czy środowisk zagrożonych wykluczeniem lub z powodów formalnych wyłączonych z możliwości decydowania o bieżących sprawach lokalnych (np. migranci/migrantki spoza UE).
- **Działania aktywizujące osoby o różnych poglądach** (doświadczeniu, wieku itp.) i/lub osoby bądź instytucje reprezentujące różne sektory (organizacje pozarządowe, samorząd lokalny, uniwersytety i szkoły, media, biznes) do dialogu i wspólnego angażowania się w działania na rzecz dobra wspólnego (społeczności lokalnej i/lub ochrony środowiska).
- **Działania na rzecz udostępniania rzetelnej informacji** przez władze, media, organizacje społeczne.

- **Popularyzacja aktywności obywatelskiej i współdecydowania o sprawach społeczności lokalnych** (np. w formie kampanii społecznych), w tym: programy współpracy z NGO i samorządem lokalnym, wspieranie i promowanie mediów obywatelskich, kampanie na rzecz ochrony środowiska, świadomości zmian klimatycznych itp.
- **Działania służące budowaniu, aktualizowaniu i systematyzowaniu wiedzy** (analizy, raporty badawcze) na temat funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym i regionalnym (o ile są niezbędne dla realizacji innych działań). Dotacji nie mogą uzyskać projekty, których jedynym elementem są szkolenia, debaty, konferencje, przeprowadzenie monitoringu, badań czy stworzenie raportu.

O czym warto pamiętać planując działania?

Planując działania w obszarze 3. Budowanie kultury demokratycznej i zaangażowania obywatelskiego na poziomie lokalnym, zachęcam do zwrócenia szczególnej uwagi na zgodność celów i metod realizacji. Trudno spodziewać się, że kulturę demokratyczną wprowadzimy autorytarnymi metodami czy propagowaniem fake newsów. Mało wiarygodne będą działania na rzecz transparentności w samorządzie organizacji, która ukrywa własny statut, skład władz czy informacje o dotychczasowej działalności. Trudno cenić działania na rzecz mniejszości prowadzone przez organizację, która usuwa ze swoich szeregów osoby o odmiennych poglądach.

Nie jest żadną sztuką wypracować wspólną decyzję w grupie osób o takich samych poglądach. Postarajcie się, żeby wasz projekt stworzył przestrzeń do wspólnej rozmowy i działania osób, którym jest do siebie daleko, które wcześniej ze sobą nie rozmawiały albo nie potrafiły się porozumieć. W historii Polski takim doświadczeniem była Solidarność. U jej źródeł leżało przekonanie, że los obcej mi osoby jest nie mniej ważny niż los moich krewnych czy ludzi podobnych do mnie.

Kiedys slyszalem, ze sa trzy typy demokratow. Pierwszy, jezeli znajdzie sie w dalekim swiecie, szybko zapomni o dotychczasowych demokratycznych doswiadczeniach ze spolecznosci lokalnej czy organizacji pozarządowej. Drugi rozejrzy sie i włączy sie w dzialanie istniejacego lokalnego samorzadu czy organizacji. Trzeci, jezeli nie znajdzie takich instytucji w nowym srodowisku, stworzy je od zera. Planujac projekty, zastanowicie sie, co zrobic, aby po ich zakonczeniu pozostalo jak najwiecej ludzi, ktorzy nie tylko nie zapomna, ale przez cale zycie beda, demokratycznymi procedurami, poszukiwac konsensusu na rzecz dobra wspolnego.

Obszar 4. **Wsparcie rozwoju** **sektora społecznego**

*Autor: Jacek Królikowski, ekspert w 4. obszarze tematycznym
Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny*

Obszar 4.

Wsparcie rozwoju sektora społecznego

Aby realizować swoje misje, i tym samym odpowiadać na ważne potrzeby społeczne, organizacje muszą mieć do tego odpowiednie zasoby. Potrzebują, między innymi, funduszy, sprzętu, dobrego zarządzania, kompetentnych i zmotywowanych zespołów. Dlatego w ramach Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny istnieje możliwość nie tylko realizowania działań skierowanych bezpośrednio do odbiorców, ale także takich, które pozwalają usprawnić funkcjonowanie organizacji.

Cele obszaru

Celem wsparcia instytucjonalnego w Programie Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny jest profesjonalizacja organizacji, zwłaszcza tych mniejszych, działających na terenach wiejskich i w małych miejscowościach, i tym samym zwiększenie ich roli w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Dzięki temu organizacje będą mogły skuteczniej realizować swoje działania także po zakończeniu Programu. Mogą też lepiej przygotować się na trudne do przewidzenia wyzwania wynikające z pandemii, np. dotyczące konieczności realizowania niektórych działań zdalnie. Dobrze funkcjonujące organizacje nie tylko odpowiadają na potrzeby danej społeczności, ale także zwiększają zaangażowanie mieszkańców i włączają ich w działania na rzecz dobra wspólnego. Takie organizacje postrzegane są jako potrzebne, rośnie zrozumienie dla ich roli w społeczności, zwiększają się możliwości pozyskania wsparcia – także finansowego – dla podejmowanych przez nie inicjatyw.

Projekty w ramach tego obszaru mają przyczynić się do tego, by organizacje potrafiły:

- jasno określić swoją misję (co i jak chcą zmieniać poprzez swoje działania, co je odróżnia od innych), odpowiadającą na zdiagnozowane potrzeby określonych grup odbiorców, plany rozwojowe samorządu terytorialnego czy danego sektora (np. pomocy społecznej, edukacji itp.),
- realizować misję w elastyczny, dostosowany do zmieniających się warunków sposób, wynikający ze stałej refleksji nad długofalowymi celami, wykraczającymi poza horyzont poszczególnych projektów,
- dywersyfikować swoje budżety, zmniejszając, na ile to możliwe, swoje uzależnienie od jednego źródła finansowania lub jednego donora, np. w większym stopniu korzystać ze środków przekazywanych przez obywateli, tak aby zapewnić organizacji zasoby pozwalające na stabilne działanie i niezależność w formułowaniu celów i metod ich realizacji,
- wdrażać skuteczne strategie fundraisingowe, zwiększać niezależność finansową organizacji poprzez prowadzenie działalności gospodarczej, działalność odpłatną pożytku publicznego oraz tworzenie spółek z o.o. non profit,
- usprawniać zarządzanie, skutecznie wykorzystywać narzędzia cyfrowe w realizacji projektów, współpracy w zespole oraz komunikacji z odbiorcami,
- doskonalić partnerstwa i sieci współpracy z innymi organizacjami i grupami nieformalnymi, a także instytucjami publicznymi i firmami,
- oferować pracownikom/pracowniczkom i wolontariuszom/wolontariuszkom stabilne, atrakcyjne warunki pracy oraz możliwość stałego podnoszenia kompetencji, zwiększać ich motywację do angażowania się w realizację misji organizacji poprzez wpływ na kierunki jej rozwoju,
- dbać o swoją przejrzystość, zwiększać skuteczność działań rzeczniczych, ułatwiających innym zrozumienie korzyści wynikających z ich działań oraz ich rolę w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Jak organizacje mogą realizować cele obszaru?

Każda organizacja tworzy własny plan

Mamy świadomość tego, że organizacje uczestniczące w Programie różnią się od siebie doświadczeniami, obszarami i zakresem działania, wysokością rocznych budżetów, liczbą członków zespołu itp., i tym samym mają różne potrzeby w zakresie rozwoju instytucjonalnego. Dlatego też przyjęliśmy, iż każda organizacja – samodzielnie lub korzystając z naszego wsparcia – identyfikuje swoje potrzeby i proponuje działania przyczyniające się do swojego rozwoju. Zdajemy sobie sprawę, że od kilku lat w szczególnej sytuacji znajdują się organizacje zajmujące się ochroną praw człowieka – są one pozbawione wsparcia ze strony państwa, co wpływa na ich potencjał instytucjonalny. Dla wielu organizacji wyzwaniem stanowią też następstwa pandemii, w tym konieczność cyfryzacji, zarówno wewnętrznych procesów zarządczych, jak i działań skierowanych do odbiorców. Zdaniem wielu ekspertów, niektóre efekty tej cyfrowej transformacji staną się trwałe po zakończeniu pandemii, prowadząc do nowego modelu organizacji hybrydowej, łączącej działania stacjonarne ze zdalnymi. Jak wynika z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor³, większość organizacji jest dopiero na początku tego procesu, a wiele wciąż wierzy w powrót do „normalności”, czyli do prowadzenia wyłącznie działań stacjonarnych.

Przykładowe działania

Aby osiągnąć zakładane cele dotyczące rozwoju instytucjonalnego organizacji, w ramach Programu będziemy wspierać działania, których przykłady są opisane poniżej. Zachęcamy, aby planować je adekwatnie do potrzeb, problemów oraz celów założonych w projekcie.

³ Stowarzyszenie Klon/Jawor, Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań 2020, <https://fakty.ngo.pl/raporty/organizacje-pozarządowe-wobec-pandemii-2020> (dostęp: 5 marca 2021).

- **Wzmacnianie trwałości działań organizacji:**
 - badanie potrzeb odbiorców, do których organizacja kieruje swoje działania,
 - formułowanie lub aktualizacja misji oraz planowanie działań organizacji, w powiązaniu np. z potrzebami wybranych grup odbiorców, planami rozwoju lokalnego i innymi dokumentami strategicznymi, włączanie w ten proces zespołu organizacji, a także odbiorców i partnerów,
 - prowadzenie badań ewaluacyjnych dotyczących efektów działań dla odbiorców,
 - realizacja audytów i innych form badania stanu organizacji lub różnych aspektów jej działania (np. zarządzania finansowego, komunikacji itp.),
 - wprowadzanie nowych form refleksji strategicznej w organizacji (np. okresowe warsztaty strategiczne, spotkania poświęcone analizie raportów z badań, śledzenie nowych trendów itp.) oraz opracowywanie możliwych scenariuszy przyszłości w obszarze jej działania (np. *Co się zmieni w edukacji szkolnej w ciągu najbliższych lat? Jakie nowe potrzeby w zakresie edukacji cyfrowej pojawią w związku ze skutkami pandemii?*),
 - wdrażanie nowych form finansowania działań organizacji: zbiórek publicznych, crowdfundingu, regularnych wpłat od obywateli itp.,
 - opracowywanie i wdrażanie strategii fundraisingowych oraz rozwój kompetencji zespołu w tym zakresie,
 - opracowywanie planu prowadzenia działalności gospodarczej i odpłatnej przez organizację (w ramach wsparcia nie można finansować samej działalności),
 - opracowywanie i wdrażanie innowacyjnych działań odpowiadających na nowe potrzeby odbiorców, także te, które są skutkiem pandemii, pozyskiwanie nowych odbiorców,
 - zakup sprzętu i oprogramowania, które jest niezbędne do realizacji działań zwiększających potencjał instytucjonalny organizacji i rozwijających możliwości realizacji jej misji.

- **Polepszanie jakości zarządzania w organizacji:**
 - opracowywanie i wdrażanie optymalnego dla danej organizacji modelu hybrydowego, łączącego działania stacjonarne i zdalne adresowane do odbiorców,
 - rozwój kompetencji przywódczych liderów/liderek organizacji, tak aby potrafili łączyć skuteczność jej działania z demokratyczną kulturą,
 - doskonalenie kompetencji związanych z zarządzaniem projektami, w tym wykorzystywanie narzędzi cyfrowych umożliwiających planowanie, monitoring, raportowanie itp.,
 - doskonalenie różnych form współpracy w zespole, korzystanie z narzędzi cyfrowych umożliwiających zdalną komunikację, wspólną pracę nad dokumentami, zespołowe planowanie działań itp.,
 - tworzenie strategii komunikacji umożliwiających skuteczne docieranie do odbiorców i partnerów z przekazami dotyczącymi misji i działań organizacji, np. z wykorzystaniem potencjału mediów społecznościowych, ulepszanie procedur związanych z wdrażaniem tej strategii w zespole i rozwój kompetencji zespołu w tym zakresie,
 - wprowadzanie nowych form promocji działań organizacji z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych,
 - usprawnianie procesu obiegu dokumentów i innych procedur administracyjnych, księgowych i zarządczych, np. poprzez ich cyfryzację, opracowywanie lub aktualizację procedur związanych z RODO,
 - dostosowywanie warunków pracy w organizacji do wymogów sanitarnych wynikających z pandemii.
- **Doskonalenie form współpracy z partnerami:**
 - tworzenie lub rozwijanie istniejących partnerstw z innymi organizacjami, grupami nieformalnymi, instytucjami publicznymi, jednostkami samorządu terytorialnego i firmami,

- wzmacnianie współpracy partnerskiej, np. w formie warsztatów, wizyt studyjnych itp., pozwalających na przejście procesu od identyfikacji dobra wspólnego do planu działań partnerskich,
- opracowywanie i wdrażanie nowych form współpracy organizacji z jednostkami samorządu terytorialnego, np. w tworzeniu planów współpracy, zaangażowaniu społeczeństwa obywatelskiego w konsultacje społeczne, opracowywaniu planów i strategii lokalnych,
- inicjowanie i tworzenie sieci współpracy z innymi organizacjami: problemowych (zajmujących się podobnymi problemami społecznymi, np. aktywizacją społeczną osób starszych), terytorialnych (gminnych, powiatowych, regionalnych, ogólnopolskich) itp.,
- zwiększanie efektywności działań organizacji w sieciach współpracy, w których uczestniczy,
- realizacja działań związanych ze współpracą transgraniczną (z krajami zza wschodniej granicy), a także współpracą z innymi krajami, w których jest realizowany Program Aktywni Obywatele.
- **Wzmacnianie zespołu organizacji:**
 - zwiększanie identyfikacji zespołu z misją organizacji, wspólne tworzenie misji i refleksja nad jej rozumieniem przez poszczególne osoby, rozwijanie umiejętności wyjaśniania misji różnym grupom odbiorców i partnerom,
 - włączanie zespołu do refleksji strategicznej nad zmieniającymi się warunkami działania organizacji, badaniem potrzeb odbiorców i planowaniem działań,
 - pogłębianie spójności zespołu, integracja pracowników/pracowniczek ze współpracownikami/współpracowniczkami i wolontariuszami/wolontariuszkami, rozwijanie kompetencji związanych z zarządzaniem zespołem rozproszonym i współpracą w takim zespole,

- zwiększanie motywacji zespołu do realizacji działań, np. poprzez różne formy wywierania wpływu na rozwój organizacji, udział w planowaniu jej przyszłości, różne formy wewnętrznej wymiany doświadczeń, budowanie klimatu współpracy itp.,
- dbanie o stały rozwój zawodowy zespołu, badanie potrzeb w tym zakresie, organizowanie szkoleń wewnętrznych oraz umożliwianie korzystania z zewnętrznych form rozwijania kompetencji stacjonarnie i online, oferowanych przez inne organizacje, firmy itp., tworzenie indywidualnych planów rozwoju kompetencji przez pracowników/pracowniczki, współpracowników/współpracowniczki i wolontariuszy/wolontariuszki, różne formy wspierania ich w realizacji tych planów (wsparcie finansowe, wsparcie psychologiczne łagodzące skutki stresu związanego z pandemią i koniecznością pracy zdalnej, zachęcanie do włączania się do istniejących sieci wymiany doświadczeń itp.).
- **Wzmacnianie roli organizacji w społeczności lokalnej lub w środowisku, w którym działa:**
 - zwiększanie przejrzystości działań, między innymi poprzez publikowanie swoich planów, informowanie o pozyskanych funduszach, publikowanie sprawozdań, angażowanie przedstawicieli/przedstawicielek społeczności lokalnej do udziału w ciałach doradczych itp.,
 - podnoszenie kompetencji liderów/liderek i zespołu organizacji w zakresie prowadzenia działań rzeczniczych: tworzenia przekazów rzeczniczych, formułowania celów oraz realizowania działań, zwiększanie zrozumienia dla roli organizacji w rozwiązywaniu problemów danej społeczności lokalnej – także wśród potencjalnych grantodawców – i wsparcia dla jej działań.

O czym warto pamiętać planując działania?

- Misja organizacji powinna precyzyjnie opisywać, jakie problemy chce ona rozwiązywać, co chce zmienić, w jakiej skali i w odniesieniu do jakiej grupy odbiorców, a także, w jaki sposób. Pozwoli to na określenie priorytetów i skoncentrowanie ograniczonych zasobów na tym, co ważne. Potrzeby odbiorców i warunki działania organizacji są trudne do przewidzenia w dłuższej perspektywie czasowej. Tradycyjne, wieloletnie strategie stają się trudne do opracowania i szybko się dezaktualizują. Potrzebna jest stała refleksja nad zmianami i wzmacnianie elastyczności organizacji, gotowości do szybkiego dostosowania się do zmian. Ciągłe szukanie nowych sposobów na realizację misji to warunek trwałości organizacji.
- Określenie misji, a następnie podjęcie skutecznych działań zależy w dużym stopniu od trafności rozpoznania potrzeb odbiorców. Rozwój kompetencji zespołu w tym zakresie oraz korzystanie z zewnętrznej pomocy ma kluczowe znaczenie dla rozwoju organizacji.
- Istotą organizacji jest to, że przyczyniają się do rozwiązywania problemów społecznych, a jednocześnie stanowią szkołę obywatelskiego zaangażowania dla swoich zespołów i odbiorców. Ważne jest, zatem, aby były zarządzane w sposób demokratyczny, włączający, uczący współpracy w działaniach na rzecz dobra wspólnego. Rozwiązania instytucjonalne, które to wspierają, powinny być priorytetem w planie rozwoju.
- Nawet najbardziej znana lokalnie organizacja powinna stale prowadzić działania rzecznicze. Nikt nie ma obowiązku dowiadywać się, co organizacja robi i jakie korzyści mają z tego odbiorcy oraz społeczność lokalna. To organizacja musi zadbać o to, by inni się o tym dowiedzieli i chcieli ją wspierać.
- Budowanie partnerstwa wymaga czasu i wysiłku. Dopóki nie realizuje się wspólnych projektów finansowanych z zewnętrznych źródeł, nie warto zaczynać od ich formalizowania. Najważniejsze jest, by partnerzy potrafili określić, co ich łączy na poziomie wartości i misji, co chcą wspólnie zrobić oraz jakie mogą wnieść (uzupełniające się) zasoby.

Tematy o znaczeniu szczególnym

Działania z migrantami/migrantkami i uchodźcami/uchodźczyniami

Autorka: Agnieszka Mikulska-Jolles

**Projekty dot. tego tematu
są dodatkowo punktowane
tylko w Obszarze 1.**

Działania z migrantami/migrantkami i uchodźcami/uchodźczyniami (Obszar 1)*

Sytuacja migracyjna to okoliczności, w których ludzie są szczególnie narażeni na łamanie swoich praw. W najtrudniejszym położeniu znajdują się uchodźcy i uchodźczynie, czyli osoby zmuszone do opuszczenia swojego kraju w obawie przed utratą życia, konfliktami wojennymi czy prześladowaniami ze względu na kolor skóry, religię, narodowość, poglądy polityczne lub przynależność do określonej grupy społecznej. Część z tych osób zazwyczaj jeszcze w swoim własnym kraju doświadczyła łamania praw człowieka, w tym bezprawnego uwięzienia i tortur. Do migracji zmusza też skrajna bieda, systemowa dyskryminacja czy niszczące zmiany klimatu. Desperacja powoduje, że ludzie podejmują ryzykowne decyzje, grożące nawet utratą życia czy wolności. Zdarza się, że wśród migrantów znajdują się osoby, które opuściły swój kraj dobrowolnie, szukając lepszego, czy po prostu innego życia. Jednak oni również są narażeni na dyskryminację czy przemoc na tle etnicznym. Ze względu na szczególną sytuację uchodźców/uchodźczyń i migrantów/migrantek, działania na rzecz tych grup zostały wyodrębnione w Programie Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny jako tematy o znaczeniu szczególnym.

Działania na rzecz uchodźców/uchodźczyń i migrantów/migrantek mogą być realizowane w ramach dwóch obszarów wsparcia:

1. Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci);
2. Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu.

*przypominamy, że działania adresowane do uchodźczyń i uchodźców oraz migrantek i migrantów mogą zostać wybrane do realizacji tylko w ramach Obszaru 1 - Ochrona Praw człowieka

Do obszaru pierwszego należy składać te projekty, w których główny punkt ciężkości położony jest na relacje jednostka-władza (czyli prawa człowieka w klasycznym ujęciu) oraz relacje zależności między jednostką a innymi podmiotami, w których nierównowaga sił umożliwia dyskryminację (relacja pracownik-pracodawca, usługobiorca-usługodawca). Działania podejmowane w tym obszarze mają na celu zapewnienie przestrzegania praw człowieka wobec migrantów/migrantek oraz integrację przybyszy ze społeczeństwem przyjmującym przy zachowaniu zasady równego traktowania.

Przykładowe działania

Podejmowane przez organizacje działania, które służą osiągnięciu tych celów, można podzielić na kilka typów:

- **Działania pomagające cudzoziemcom/cudzoziemkom samodzielnie poruszać się w nowym kraju.** Są to wszelkiego rodzaju projekty informacyjno-orientacyjne, np. objaśniające funkcjonowanie państwa i instytucji publicznych, logikę systemu edukacji czy opieki zdrowotnej, podstawowe zasady prawa pracy, funkcjonowanie środowiska lokalnego (tzw. „oprowadzanie po domu”). W tych działaniach bardzo istotny jest aspekt dotyczący wiedzy obywatelskiej i regulacji antydyskryminacyjnych – część osób przybywa do Polski z krajów o zupełnie innej kulturze prawnej i nie jest świadoma obowiązujących zakazów dyskryminacji czy penalizacji przemocy i mowy nienawiści z powodów etnicznych, narodowych, rasowych czy religijnych.
- **Pomoc indywidualnym osobom w rozwiązywaniu ich specyficznych problemów.** Jednym z takich problemów jest potrzeba uregulowania sytuacji prawnej, ponieważ utrata prawa do legalnego pobytu w znaczący sposób utrudnia cu-

dzociemcom korzystanie z innych praw. Pomoc ta jest szczególnie ważna przy skomplikowanych procedurach, takich jak uzyskanie ochrony międzynarodowej czy łączenie rodzin. Cudzoziemcy potrzebują też wsparcia w sytuacji pozbawienia wolności, wykorzystania pracowniczego, dyskryminacji czy kontaktów z organami ścigania w związku z przestępstwami motywowanymi nienawiścią. Osoby szczególnie wymagające pomocy to ofiary tortur, ofiary handlu ludźmi, osoby cierpiące na zespół stresu pourazowego, przewlekle chore czy małe dzieci bez opieki.

- **Kontakty pomiędzy migrantami a społeczeństwem przyjmującym.** Działania z tego zakresu, jeżeli są realizowane w obszarze 1. Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci), muszą dotyczyć relacji władzy, czyli relacji pomiędzy jednostką a funkcjonariuszami publicznymi lub osobami, które dzięki sprawowanym funkcjom mają potencjalną możliwość łamania praw człowieka i/ lub dyskryminowania. W tym zakresie mieszczą się więc wszelkie działania szkoleniowo-edukacyjne skierowane do urzędników czy funkcjonariuszy publicznych, mediacje i rozwiązywanie konfliktów międzykulturowych w szkole lub miejscu pracy (np. gdy pojawiają się sporne kwestie dotyczące możliwości korzystania z dni wolnych w czasie świąt religijnych itp.). W działaniach edukacyjnych warto zwrócić uwagę na kwestie stereotypów, mowy nienawiści oraz dezinformacji na temat zjawiska migracji.

Beneficjentami projektów realizowanych w ramach tego priorytetu są przede wszystkim osoby w sytuacji migracyjnej (w dalszej kolejności lokalne społeczeństwo przyjmujące). Termin „osoba w sytuacji migracyjnej” odnosi się do osób starających się o status uchodźcy, osób, które otrzymały jedną z form ochrony międzynarodowej lub krajowej, posiadaczy czasowych lub stałych kart pobytu czy wiz. Dopuszcza się także prowadzenie działań na rzecz osób, które otrzymały polskie obywatelstwo, ale faktycznie znajdują się w sytuacji migracyjnej (np. osób, które spędziły większość

życia w innym kraju, lecz szybko uzyskały polskie obywatelstwo po udokumentowaniu polskiego pochodzenia, dzieci ze związków mieszanych itp.) oraz obywateli UE w szczególnie trudnej sytuacji.

W Programie Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny mówimy o działaniach z migrantami i uchodźcami, co obejmuje także projekty prowadzone przez organizacje migranckie czy też działania na rzecz tych grup realizowane przez specjalistów/specjalistki bez migranckiego doświadczenia (np. prawników, psychologów), czy działania skierowane do wybranych członków społeczeństwa przyjmującego (np. urzędników miejskich). Rekomendujemy, by te projekty były konsultowane – na etapie projektowania lub wdrażania – z przedstawicielami/przedstawicielkami społeczności migranckich.

O czym warto pamiętać planując działania?

Projektując działania na rzecz migrantów i uchodźców warto uwzględnić kilka czynników. Po pierwsze, należy rozpoznać potrzeby i sprawdzić możliwości uczestnictwa beneficjentów/beneficjentek w danych działaniach. Planując działania w szkołach i ośrodkach dla uchodźców, warto zawczasu sprawdzić, czy kierownictwo tych placówek zgodzi się na ich realizację. Myśląc o projektach włączających migrantów/migrantki, zawsze trzeba brać pod uwagę kwestię języka (w razie potrzeby przewidzieć pracę tłumaczy), trybu życia (np. stacjonarne porady prawne w godzinach pracy mogą okazać się niedostępne dla osób pracujących) czy kwestie genderowe (np. w przypadku osób z bardziej tradycyjnych kultur pomoc powinna być udzielana przez osobę tej samej płci).

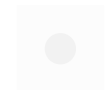

Działania wspierające osoby LGBT+

Autor: Hubert Sobecki

**Projekty dot. tego tematu
są dodatkowo punktowane
tylko w Obszarze 1.**

Działania wspierające osoby LGBT+

Społeczność LGBT+ nie jest monolitem. To liczna i różnorodna grupa osób o często skrajnie odmiennych potrzebach, sposobach życia i potencjale do współdziałania. Elementem, który ją łączy, jest doświadczenie społecznego i prawnego wykluczenia. Przygotowując się do pracy z osobami LGBT+ sprawdź, czy cel, który chcesz osiągnąć, dotyczy całej społeczności, czy raczej którejś z jej podgrup. Sprecyzuj też inne cechy osób, z którymi chcesz pracować. Potrzeby i wyzwania będą inne dla gejów po trzydziestce z dużych miast, lesbijek w średnim wieku mieszkających na wsi i transpłciowej młodzieży szkolnej ze średnich miasteczek. Konkretnie zdefiniowanie grupy pomoże ci także odszukać osoby, które należy włączyć w działanie już na etapie tworzenia koncepcji projektu.

Zanim zagłębisz się w specyfikę lokalną, weź pod uwagę kluczowe problemy, z jakimi mierzy się społeczność LGBT+ w całej Polsce:

- masowa dezinformacja w prawicowych i publicznych mediach, normalizacja mowy nienawiści, łącznie z wzywaniem do homofobicznej i transfobicznej przemocy,
- przemoc symboliczna i fizyczna w przestrzeni publicznej, niski procent zgłoszeń oraz obojętność lub wrogość policji,
- ostracyzm społeczny i wykluczenie systemowe par osób tej samej płci i wychowywanych przez nie dzieci, emigracja rodzin z Polski, wciąż niska świadomość społeczna skali problemu,
- plaga depresji i myśli samobójczych oraz przemoc rówieśnicza w stosunku do młodzieży LGBT+ w szkołach,

- bezdomność młodych osób (głównie transpłciowych i queer) wyrzucanych z domu po *coming outcie*,
- trudności w zakładaniu, rozwoju i utrzymaniu działalności lokalnych inicjatyw samopomocowych i rzecznich, „białe plamy” (miejsca pozbawione działań na rzecz osób LGBT+) na mapie kraju.

Przykładowe działania

Obszar 1. Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci):

- widoczność i edukacja społeczna – popularyzacja wiedzy o sytuacji i reprezentacja osób LGBT+ w dyskursie publicznym, tworzenie materiałów edukacyjnych, zwłaszcza wizualnych i storytellingowych online, przeciwdziałanie dezinformacji,
- wzmacnianie i pomoc bezpośrednia – pomoc psychologiczna i prawna, tworzenie materiałów,
- rozwój i rzecznictwo lokalne – rozwój zasobów i wzmacnianie potencjału rzeczniczego inicjatyw lokalnych zwłaszcza w tzw. „strefach wolnych od LGBT”.

Obszar 2. Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu:

- animowanie inicjatyw samopomocowych, budowanie społeczności i samoorganizacja – podnoszenie świadomości osób LGBT+ w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu,
- facylitacja i animacja działań oddolnych, angażowanie osób sojusznicznych.

O czym warto pamiętać planując działania?

Zaangażuj społeczność. Jeśli tylko masz taką możliwość, upewnij się, że w Twoim zespole lub przynajmniej otoczeniu znajdują się osoby LGBT+. Ich wiedza i doświadczenia, nawet jeśli dotyczą tylko ich własnego życia, pomogą Ci zadać odpowiednie pytania i uniknąć stawiania błędnych wniosków. Na każdym etapie pracy – od badania potrzeb po realizację projektu – sprawdź, czy możesz włączyć w to działanie osoby ze społeczności LGBT+.

Bezpieczeństwo. Powszechne zjawisko stresu mniejszościowego sprawia, że kluczową potrzebą większości osób LGBT+ żyjących w Polsce jest bezpieczeństwo. Pamiętaj o tym, planując spotkania, rozmowy i działania angażujące. Zadbaj o stworzenie bezpiecznej przestrzeni, anonimowość i przygotowanie merytoryczne osób prowadzących.

Komunikacja. Nie ignoruj komunikacji zewnętrznej, która pomoże ci nagłośnić twoje działania oraz dotrzeć zarówno do osób, z którymi chcesz pracować, jak i do opinii publicznej. Trzymaj się zasady: projekt, o którym nikt nie słyszał, nigdy się nie wydarzył. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób LGBT+, wciąż marginalizowanych i stygmatyzowanych w dyskursie publicznym.

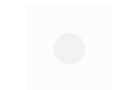

Działania antydyskryminacyjne

Autorka: Lena Rogowska-Lewandowska

**Projekty dot. tego tematu
są dodatkowo punktowane
tylko w Obszarze 1.**

Działania antydiskryminacyjne

Dyskryminacja, czyli nierówne traktowanie, może pojawiać się na różnych poziomach, jednak zawsze jest związana z szeroko rozumianą władzą – tylko ten, kto ma władzę, może dyskryminować. Dyskryminacja może się pojawić na poziomie jednostkowym, np. pomiędzy pracodawcą a pracownikiem. Może też pojawić się na poziomie instytucjonalnym, np. w sposobie funkcjonowania czy kulturze organizacyjnej różnych instytucji (firm, szkół, ośrodków kultury itp.). Może też być obecna na poziomie strukturalnym, np. jeśli jest wpisana w funkcjonujący system społeczno-prawny.

W obszarze 1. Ochrona praw człowieka (w tym kwestie związane z równością płci) wspieramy działania, które odnoszą się do instytucjonalnego i strukturalnego poziomu dyskryminacji. Działania, które dotyczą dyskryminacji indywidualnej (w przypadku osób statusowo równych, bądź między którymi nie zachodzi relacja hierarchiczna, np. uczniowie w szkole), wspierane są w obszarze 2. Działanie na rzecz różnorodności społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu.

Aby efektywnie podejmować działania antydyskryminacyjne, trzeba mieć świadomość tego, czym jest dyskryminacja, oraz jaka jest jej specyfika na danym terenie. W zależności od tego, jakiej grupy dotyczy, jakie przyjmuje formy, jakie jest nastawienie większości – możliwe będą różne rodzaje działań antydyskryminacyjnych.

Przykładowe działania

W ramach tego obszaru wspieramy działania mające na celu:

- podnoszenie świadomości tego, czym są prawa człowieka,
- upowszechnianie przestrzegania praw człowieka w gminach i powiatach,
- podnoszenie kompetencji osób działających na rzecz równego traktowania,
- wzmacnianie równościowych praktyk instytucjonalnych,
- zwiększanie liczby i podnoszenie jakości działań na rzecz równego traktowania.

Możliwe działania:

- praca z instytucjami (szkołami, szpitalami, urzędami, firmami itp.) w obszarze równego traktowania i praw człowieka,
- prawna edukacja antydyskryminacyjna,
- podnoszenie kompetencji służb mundurowych w obszarze równego traktowania i praw człowieka,
- edukacja antydyskryminacyjna (warsztaty, kursy) połączona z możliwością praktycznego zastosowania zdobytych umiejętności, skierowana do różnych grup zawodowych,
- tworzenie materiałów edukacyjnych (filmów, kursów e-learningowych),
- poradnictwo prawne i wsparcie psychologiczne dla osób doświadczających dyskryminacji lub przemocy,
- sieciowanie podmiotów działających na rzecz równego traktowania i praw człowieka.

O czym warto pamiętać planując działania?

Przygotowując swoje działania pamiętaj, aby:

- szukać nowych metod pracy,
- opierać się na wynikach badań pokazujących, co działa,
- odnosić się do konkretnych, aktualnych sytuacji, unikać działań powierzchownych i ogólnikowych,
- docierać do grup i osób, które dotychczas nie uczestniczyły w podobnych projektach.

Pamiętaj również, że działania antydyskryminacyjne, szczególnie jeśli dotyczą grup, wobec których istnieją silne uprzedzenia i niechęć, mogą wywoływać opór i podziały w lokalnych społecznościach. Zaplanuj projekt tak, aby mieć możliwość pracy z oporem i łagodzenia jego skutków.

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem „demokratycznym” – może dotknąć każdego, niezależnie od wieku, płci, wykształcenia czy miejsca zamieszkania. Najczęściej kojarzona jest z takimi zachowaniami, jak: bicie, popychanie, szarpanie (przemoc fizyczna), wyzwiska, groźby (przemoc psychiczna). Warto pamiętać, że oprócz ww. zachowań można wyodrębnić również przemoc ekonomiczną (np. zawłaszczenie mienia, uniemożliwienie korzystania z dóbr), przemoc seksualną (np. zmuszanie do czynności seksualnej czy – w przypadku osób poniżej 16-tego roku życia – dopuszczanie do niej, wypowiedanie treści seksualnej czy nagrywanie drugiej osoby w sytuacji intymnej wbrew jej woli), zaniechanie (np. zaniechanie określonych obowiązków wobec osób potrzebujących uwagi i troski – dzieci, osób starszych, chorych). Szczególnie złożoną i trudno dostrzegalną jest przemoc psychiczna, która towarzyszy każdemu innemu rodzajowi przemocy, a jej spektrum jest szerokie: od wspomnianych wyżej wyzwisk czy gróźb przez szantażowanie, wyśmiewanie, umniejszanie, obwinianie, kontrolowanie, izolowanie itp.

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

Autorka: Małgorzata Kulka

**Projekty dot. tego tematu
są dodatkowo punktowane
tylko w Obszarze 2.**

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

W przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ważne jest zwiększenie świadomości na temat tego zjawiska i uwrażliwienie społeczeństwa na nie. Znajomość mechanizmów przemocy w rodzinie, czynników wyzwalających i zniewalających, sytuacji psychologicznej osoby doznającej i stosującej przemoc oraz świadka przemocy będzie znacząco sprzyjało podejmowaniu działań na rzecz zatrzymania przemocy.

Cenne są wszelkie działania profilaktyczne, nastawione na rozwój kompetencji osobistych i społecznych, takich jak: rozpoznawanie swoich potrzeb i stanów emocjonalnych oraz umiejętne ich wyrażanie, poczucie własnej wartości i sprawczości, realizowanie swoich celów osobistych w sposób niekrzywdzący, komunikacja interpersonalna, asertywność, radzenie sobie z trudnymi sytuacjami i emocjami.

Zatrzymanie przemocy w rodzinie jest procesem. Istotne jest nie tylko działanie interwencyjne, którego celem jest zapewnienie bezpieczeństwa osobie krzywdzonej i powstrzymanie osoby stosującej przemoc przed dalszym jest stosowaniem, ale też wsparcie i towarzyszenie w zmianie – zarówno osobie doznającej przemocy, jak i tej, która ją stosuje.

Kompetencje profesjonalistów/profesjonalistek, a przede wszystkim ich postawa wobec przemocy, to kolejny czynnik wpływający na efektywne działania na rzecz zatrzymania przemocy.

Przykładowe działania:

- działania edukacyjne: kampanie, akcje społeczne, materiały edukacyjne, działalność twórcza, aktywistyczna, publikacje,
- działania profilaktyczne: warsztaty tematyczne, warsztaty umiejętności społecznych, warsztaty kierowane do rodziców, dzieci, młodzieży, warsztaty dla rodziców w sytuacji rozstania, działania związane ze sztuką i kulturą,
- działania wsparciowo-pomocowe: pomoc psychologiczna osobom uwikłanym w przemoc, doradztwo, wsparcie w kryzysie, indywidualne, grupowe,
- działania podnoszące kompetencje profesjonalistów/profesjonalistek: szkolenia specjalistyczne, w szczególności dotyczące kontaktu z osobą uwikłaną w przemoc, superwizje, doradztwo zawodowe, działania integrujące środowisko tzw. „pomagaczy”, działania przeciwdziałające wypaleniu zawodowemu.

O czym warto pamiętać planując działania?

- Wszelkie działania powinny w sposób aktywny włączać beneficjentów, tak by czuli swoją moc i wpływ na sytuację. Istotne jest, aby dostosowywać konkretny cel i sposób działania do danej osoby, a nie na odwrót.
- To, co utrudnia wychodzenie z przemocy i reagowanie na przemoc, to różne mity i stereotypy oraz przekonania funkcjonujące w danej społeczności. Warto zatem podjąć takie działania, które będą sprzyjały budowaniu otwartej i świadomej postawy wobec zjawiska przemocy w rodzinie i sytuacji uwikłanych w nią osób.
- Osoby doznające przemocy nie zawsze potrzebują specjalistycznego wsparcia psychologicznego, nie zawsze też mają w danym momencie życia przestrzeń, by z takiej pomocy regularnie korzystać. Planując działania wspierające tę grupę odbiorców, warto wziąć pod uwagę sytuację osobistą każdej osoby i zaprojektować

takie działania, które mogą ułatwić danej osobie skorzystanie z oferty pomocy, np. zorganizowanie opieki nad dziećmi w czasie, kiedy rodzic korzysta z pomocy, pomoc w zorganizowaniu dojazdu na zajęcia itp.

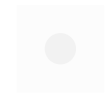
- Nabywanie umiejętności osobistych sprzyjających zatrzymaniu przemocy w rodzinie nie musi się odbywać w ramach działań rekomendowanych dla konkretnej grupy odbiorców. Zwiększanie poczucia własnej wartości i sprawczości może następować w czasie otrzymywania pomocy grupowej dla osób doznających przemocy, ale także w trakcie prac grup rozwoju osobistego czy zawodowego, podczas których osoby uczestniczące uczą się od siebie różnych umiejętności, także zawodowych.
- Ważne są działania systemowe obejmujące zarówno osoby doznające przemocy, jak i te, które przemoc stosują. Przemoc nie zostanie zatrzymana, jeśli osoba stosująca przemoc nie zmieni swoich przekonań, postaw i zachowań. Warto pamiętać o propozycji wsparcia indywidualnego, warsztatowego, grupowego także dla tej grupy odbiorców.
- Konflikty rozstaniowe rodziców mogą się przerodzić, i często tak się dzieje, w przemoc wobec ich dzieci. Istotna jest dokładna diagnoza rodziny i poszczególnych jej członków, oraz zaproponowanie takich działań, które pozwolą na jak najlepsze zabezpieczenie w tej sytuacji interesów dziecka.
- Każda osoba potrzebuje czegoś innego, żeby zmierzyć się ze swoimi trudnościami. Wszelkie działania pomocowe powinny być przygotowywane w oparciu o osobiste potrzeby, cele i zasoby, a działania skierowane do społeczności powinny uwzględniać zasoby i trudności danej społeczności.
- Jednym z ważnych czynników zapobiegania przemocy w rodzinie są instytucje: poszczególne placówki oraz pracujący w nich ludzie. Warto podjąć działania zmierzające do integracji przedstawicieli służb, instytucji i organizacji, takie jak np. wspólne szkolenia, spotkania integracyjne, superwizje itp., co może przyczynić się do zwiększenia efektywności podejmowanych działań.

- Działania przeciwdziałające przemocy najczęściej podejmują: policja, pomoc społeczna i organizacje pozarządowe. Cenne będzie zaprojektowanie takich działań, które zaangażują inne służby czy instytucje, np. podmioty ochrony zdrowia czy placówki oświatowe. Miejscem niejako pominiętym przez system, a niezwykle ważnym, są żłobki – warto wesprzeć te placówki przede wszystkim organizując szkolenia, np. dotyczące rozpoznawania przemocy i podejmowania dalszych działań mających na celu zatrzymanie tego zjawiska.

Działania strażnicze

Autorka: Katarzyna Batko-Tołuć

Projekty dot. tego tematu
są dodatkowo punktowane
tylko w Obszarze 3.

Działania strażnicze

Działania strażnicze to aktywność obywatelska, wokół której narosło wiele mitów i oczekiwań. Z jednej strony, takie działania są od ponad 15 lat wspierane przez różne programy grantowe, z drugiej mówi się, że słabością polskiego sektora pozarządowego jest to, że są one w niewielkim stopniu obecne i niedofinansowane. Takie działania mają opierać się na niezależnym, obiektywnym i apartyjnym podejściu, jednak co jakiś czas politycy nazywają siebie *watchdogami* (strażnikami), a nawet niektórzy budują na tym swój kapitał polityczny. Jednocześnie istnieje zgoda na to, że działania strażnicze są ważne. Dlaczego tak się dzieje? I jak zapobiegać zagrożeniom? Myśląc o złożeniu projektu do programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny, warto wiedzieć, jak są w nim pojmowane działania strażnicze.

Jeśli chodzi o zakres działań strażniczych, to przedmiotem badania przez obywateli są zazwyczaj instytucje publiczne. W ostatnich latach jednak coraz większą uwagę obywatele zwracają na sektor prywatny. Przedmiotem działań strażniczych może być zgodność z prawem działań biznesu, np. przestrzeganie praw pracowniczych czy kwestie ekologiczne, jak też etyka mediów albo przejrzystość wydawania środków publicznych przez organizacje społeczne.

A o jakich działaniach mówimy? Najprościej rzecz ujmując, działania strażnicze to wszelkie działania osób, grup nieformalnych i organizacji na rzecz tego, by instytucje publiczne, politycy, a nawet biznes i media, działały zgodnie z prawem i standardami. To pilnowanie winno odbywać się wedle jakiegoś wzorca, do którego

ktoś prowadzący działania strażnicze się odnosi. Takim wzorcem może być prawo międzynarodowe chroniące prawa człowieka, przepisy Konstytucji czy konkretnej ustawy albo wytyczne różnych instytucji będące wynikiem szerokiej debaty. Ten, kto prowadzi działania strażnicze, winien działać jawnie i umieć prowadzić dyskusję na temat przyjętych przez siebie założeń. Nie wystarczy powiedzieć: „naszym zdaniem powinno być tak i tak”. To „nasze zdanie” musi wynikać z udokumentowanego standardu.

W idealnym świecie, z działań strażniczych wynikają rekomendacje, które są następnie wdrażane przez podmioty mające moc wprowadzania zmian, lub wokół rekomendacji odbywa się debata i dyskusja: czy, kiedy i jak da się je wdrożyć. Sytuacja idealna ma miejsce stosunkowo rzadko – wynika to zarówno z problemów po stronie tych podmiotów, które podlegają obserwacji czy monitoringowi, jak i takich, które podejmują działania strażnicze. Dlatego szykując projekt o dofinansowanie, należy pamiętać o zasadach, które powinny rządzić działaniami strażniczymi.

Warto zacząć od etyki działań strażniczych. Jeśli jesteście lokalną organizacją, która rozważa monitorowanie działań gminy, zastanówcie się, do czego zmierzacie. Jeśli już teraz wiecie, że zaangażujecie się w kolejne wybory samorządowe tworząc komitet wyborczy, nie podejmujcie działań strażniczych. Podobnie, jeśli w waszym gronie jest sporo radnych czy osoby, które sprawowały władzę wykonawczą. Wasze intencje będą bacznie obserwowane i chęć zdobycia władzy, lub żal za utraconą władzą, będą ważnymi argumentami służącymi do podważania Waszej wiarygodności. Lepiej otwarcie mówić o swoich planach. Sprawdzać władzę może każdy i jest to zdrowe podejście w demokratycznym systemie. Natomiast działania strażnicze – takie, o jakich jest mowa w Programie Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny – są obszarem zarezerwowanym dla niezależnych i bezstronnych organizacji.

Etyka działań strażniczych obejmuje także rzetelność, obiektywizm i działanie na rzecz dobra wspólnego. Co oznaczają te pojęcia? Przede wszystkim to, że musicie się przygotować – najlepiej jak umiecie – do poznania tematu, którym się zajmujecie, do zbadania go od strony prawnej, do zebrania informacji które odpowiedzą na pytanie, jaka jest rzeczywistość w wybranym przez was obszarze. Nie możecie udowodniać z góry przyjętej tezy. Ale uwaga: słowem-kluczem nie jest „teza”, lecz „udowodniać”. Bo, żeby zadać dobre pytania, często trzeba sobie postawić jakieś tezy badawcze. Przecież problemy, które chcecie rozwiązać, wynikają z jakiejś tezy. Na przykład zaobserwowaliście, że w przedszkolach waszych dzieci co roku pojawia się ta sama firma wykonująca fotografie. A przecież zakładów fotograficznych w mieście jest dużo. Zastanawiacie się, z czego to wynika. Czy jest tak też w innych przedszkolach? Stawiacie tezę do weryfikacji: „ta sama firma obsługuje wszystkie przedszkola i jest to wynik jakiejś procedury wyboru zastosowanej centralnie przez władze miasta”. W celu zweryfikowania, czy ta teza jest prawdziwa, zbieracie informacje. Sprawdzacie, czy faktycznie we wszystkich przedszkolach jest od lat ta sama firma. W jaki sposób firma trafia do przedszkola? Czy przedszkole korzysta z fotografa poleconego przez urząd gminy? Czy samo mu płaci? Czy istnieją jakieś procedury wyłaniania takich usług? Czy są one przestrzegane? Zależnie od tego, jakie będą wyniki Waszego badania, Wasze wnioski mogą prowadzić do różnych strategii. Być może uznacie, że wszystko jest w porządku, ale warto rekomendować aktywne informowanie o procedurach wyłaniania firm i podawanie listy wyłonionych do publicznej wiadomości, by zwiększyć zaufanie do sposobu wydawania pieniędzy przez gminę lub przedszkola. Ale może się okazać, że zauważycie, iż istniejące procedury pozwalają na uznaniowe wybieranie fotografów. Wtedy zaczniecie się zastanawiać, czy jest to szerszy problem, i pogłębicie badanie. Wasze rekomendacje będą dotyczyły uszczelnienia procedur albo – być może – ich większej przejrzystości. Co ważne, do tych wniosków doszłicie po rzetelnym zbadaniu sprawy, mając na względzie dobro wspólne. Zachowaliście też obiektywizm. To nie teza rządziła Waszym działaniem, a rzetelnie zdobywane informacje i poszukiwanie źródeł problemu.

Jak widzicie, działalność strażnicza wymaga powściągliwości w wygłaszaniu niesprawdzonych sądów. Ale jest to działalność znacznie bardziej wymagająca. To ciągłe uczenie się, poznawanie prawa, zdobywanie dokumentów, pozyskiwanie danych i informacji, dokumentowanie swoich wniosków. Po takim wstępie, w którym zostały pokazane wysokie wymagania dotyczące działalności strażniczej, wielu z was mogło się zniechęcić. Misją organizacji zajmujących się usługami jest pomoc innym ludziom. Widoczna zmiana, którą dzięki tej pomocy można osiągnąć, motywuje do działania. Organizacje zajmujące się samopomocą pomagają swoim członkom i z tego czerpią motywację. A co mają zrobić organizacje strażnicze? Do czego zmierzają? Zazwyczaj do tego, by zatrzymać zło, które dotyka nas wszystkich. Często nie zdajemy sobie sprawy z tego, że pieniądze publiczne mogłyby wesprzeć klientów organizacji usługowych, gdyby były efektywniej wydawane. A także z tego, że być może część wysiłku organizacji usługowych mogła być lepiej spożytkowana, gdyby instytucje publiczne lepiej wywiązywały się ze swoich obowiązków. I od tego są organizacje strażnicze: od systemowego ulepszania sposobów działania instytucji. Oczywiście droga do tego zawiera w sobie nie tylko sprawdzenie, że istnieje problem i jakie są jego korzenie, ale też znalezienie sposobu zmieniania rzeczywistości i wytrwałe działanie na rzecz zmiany.

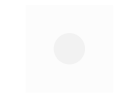
Dlatego gdy mówimy o działaniach strażniczych, myślimy o szerokim wachlarzu metod. Żeby sprawdzić rzeczywistość, organizacje przygotowują schemat monitoringu, stawiają tezy badawcze i zastanawiają się, po co zbierają informacje, co z nimi robią. Analizują prawo, czytają dokumenty, pytają o informację, robią wywiady, ankiety, obserwacje. Gdy te informacje przeanalizują, wyciągają wnioski i opracowują rekomendacje, co dalej robić, zaczynają myśleć, jak zachęcić instytucje do zmiany. Mogą z nimi rozmawiać, spotykać się i przekonywać, mogą skarżyć instytucje do sądu albo mobilizować obywateli do naciskania na instytucje. Do tego też trzeba się przygotować i nabyć kompetencje.

Wracając zaś do problemów podniesionych na wstępie. Dlaczego tak trudno buduje się solidny sektor strażniczy? Głównie dlatego, że wiedza i doświadczenie organizacji strażniczych powinny się kumulować. Przy projektowym i nieregularnym finansowaniu, trwałość organizacji strażniczych zależy od stałego działania w wolnym od pracy czasie. To niestety utrudnia rozwijanie silnej organizacji. A żeby skutecznie wpływać na władzę, warto mieć pewną stabilność. Dlatego wykorzystajcie szansę stworzoną w Programie Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny i zainwestujcie w działania na rzecz rozwoju siły instytucjonalnej Waszej organizacji. Sam projekt może też wam pomóc w jej rozwinięciu. Pomyślcie nie tylko o tym, jak zdobyć informacje, ale też o tym, jak je wykorzystać do zmiany sytuacji. Przetestujcie metody wpływania na zmianę. Pomyślcie, jak informować i wpływać na zrozumienie waszych działań przez obywateli, jak ich angażować do wspólnego zmieniania świata, jak zachęcać ich do wspierania was.

Partycypacja mieszkanek i mieszkańców w kształtowaniu polityk lokalnych

Autor: Wojciech Odzimek

Projekty dot. tego tematu
są dodatkowo punktowane
tylko w Obszarze 3.

Partycypacja mieszkanek i mieszkańców w kształtowaniu polityk lokalnych

Polityki lokalne to zestawy założeń, przepisów i działań, za pomocą których odpowiednie organy administracji (na szczeblu lokalnym będzie to głównie samorząd gminny i powiatowy) kształtują nasze bezpośrednie otoczenie i wpływają na naszą jakość życia. Polityk lokalnych może być tak wiele, jak wiele jest sfer życia naszej lokalnej wspólnoty. Mogą one dotyczyć m.in. kultury, edukacji, pomocy osobom w trudnej sytuacji, bezpieczeństwa, kształtowania przestrzeni, wspierania aktywności społecznej, postępowania ze środowiskiem przyrodniczym czy sportu i rekreacji. Każda lokalna polityka wiąże się z określonymi usługami dostarczanymi członkom wspólnoty lokalnej i przekłada się na to, jak wydatkowane są środki z lokalnego budżetu.

Fundamentem dobrze prowadzonej polityki lokalnej jest, z jednej strony, optymalne wykorzystanie zasobów posiadanych przez wspólnotę lokalną (infrastruktury, finansów, zasobów materialnych i przyrodniczych, ludzi, ich umiejętności itp.), a z drugiej, trafne rozpoznanie potrzeb tych, dla których ta polityka jest prowadzona. To z kolei jest niemożliwe bez udziału samych zainteresowanych.

Projekty w ramach tego tematu o znaczeniu szczególnym mają przyczynić się do:

- zrozumienia znaczenia i zwiększenia bezpośredniego zaangażowania członków wspólnot lokalnych w różne mechanizmy partycypacji w kształtowaniu polityk lokalnych,

- wypracowania dobrych praktyk w relacjach między sektorem publicznym i społecznym w zakresie kształtowania polityk lokalnych,
- wypracowania właściwych dla danej społeczności (czyli optymalnych realizacyjnie i odpowiadających na potrzeby) modeli polityk lokalnych i wdrożenie ich w życie,
- poprawy jakości i efektywności usług publicznych, świadczonych członkom wspólnoty lokalnej w ramach konkretnych polityk lokalnych,
- rzetelnego monitorowania i analizowania potrzeb różnych grup mieszkańców w odniesieniu do aktualnie prowadzonych polityk lokalnych.

Szczególnie istotne będą działania, które pozwolą mieszkańcom i mieszkankom uzyskać pozytywne doświadczenia w zarządzaniu politykami lokalnymi poprzez wypracowywanie zbiorowych decyzji w sytuacjach występowania przeciwstawnych poglądów.

Przykładowe działania

Projekty mogą dotyczyć włączania się wspólnot lokalnych w projektowanie modelu dowolnej polityki lokalnej, monitorowania realizacji polityk lokalnych lub angażowania się w ich realizację, m.in. poprzez:

- badanie zapotrzebowania różnych grup na określone usługi i sposoby ich świadczenia w ramach konkretnej polityki lokalnej,
- konsultowanie, opiniowanie, partycypacyjne wypracowywanie modelu konkretnej polityki lokalnej i planu wdrożenia go w życie – doskonalenie i opracowywanie nowych dokumentów i procedur, w tym z udziałem osób mało aktywnych lub nieobecnych dotąd w debacie publicznej,

- kampanie społeczne, szkolenia, spotkania informacyjne lub konsultacyjne, zachęcające środowiska lokalne do zaangażowania się w wypracowywanie lub usprawnienie modelu polityki lokalnej,
- inicjowanie i udział w budowie wieloletnich programów lokalnych określających zasady prowadzenia polityk lokalnych (np. programu rozwoju sportu, kultury, edukacji itp.),
- kreowanie lub wykorzystywanie otwartych dla wszystkich przestrzeni (fizycznych lub wirtualnych) sprzyjających integracji wspólnoty lokalnej i prowadzeniu działań w ramach różnych polityk lokalnych,
- kampanie społeczne na rzecz włączenia różnych grup mieszkańców w procesy planowania przestrzennego w gminach i dostosowywania przestrzeni do potrzeb mieszkańców (wygląd, estetyka, funkcjonalność, przeznaczenie, komunikacja itp.),
- wizyty studyjne dla poznania dobrych praktyk i innowacyjnych rozwiązań w zakresie polityk lokalnych,
- ewaluacja oraz tworzenie mechanizmów diagnozowania wyzwań w ramach istniejących polityk lokalnych i informowania o występujących problemach,
- włączanie do monitorowania polityk lokalnych członków różnych grup/środowisk zwyczajowo nieobecnych w debacie publicznej.

O czym warto pamiętać planując działania?

- **Każdy ma prawo do partycypacji.** Na kształt polityk lokalnych możemy wpływać my wszyscy, ponieważ zawsze jesteśmy częścią jakiejś wspólnoty, której potrzeby, zainteresowania, oczekiwania powinny być realizowane właśnie przez polityki lokalne.
- **Nigdy za wiele edukacji.** Poznawajcie dokładnie prawo, w którym funkcjonują władze i interesująca Was polityka lokalna: to ono tworzy przestrzeń współ-

pracy między organizacjami społecznymi a instytucjami publicznymi. Dowiedźcie się, co leży w czyich kompetencjach, by wiedzieć, czy dany organ, do którego kierujecie swoją sprawę, jest tym właściwym i czego możecie od niego wymagać. Wyedukowani mieszkańcy i tworzone przez nich organizacje stają się poważnym partnerem do rozmów i współpracy dla samorządu – są chętniej włączani/włączane do realizacji polityk lokalnych, budzą zaufanie i potrafią przekonać do swoich racji.

- **Przedstawcie się potencjalnym parterom i osobom, z którymi i na rzecz których chcecie działać.** Jasno określcie racje, z których wynika Wasze zaangażowanie. Czyjego interesu bronicie? Gdzie leży granica Waszego prawa do reprezentowania danej grupy? Jakie kompetencje i doświadczenie wnosicie do rozmowy o danej polityce lokalnej?
- **Stawiajcie na współpracę.** Najtrwalszym modelem rozwoju lokalnego kreowanego przez samorząd jest rozwój oparty o własne, unikalne zasoby (tzw. rozwój endogeniczny). Jako eksperci/ekspertki z wiedzą i doświadczeniem, często działający na „pierwszej linii” oraz zorganizowani w struktury i procedury bardziej elastyczne niż te administracyjne, jesteście kluczowym partnerem do wykorzystania lokalnych, szeroko pojętych zasobów, np. kapitału społecznego.
- **Praktykujcie dialog i empatię.** Słuchajcie innych i starajcie się zrozumieć „drugą stronę”. Administracja samorządowa działa na wielu polach oraz wśród wielu przepisów, potrzeb i zleconych zadań, które musi ze sobą pogodzić. Działa też w ramach ograniczonego budżetu. Wasze działania mogą ją wesprzeć w lepszej realizacji zadań na rzecz mieszkańców i mieszkanki, za które jest odpowiedzialna, a ona z kolei może stworzyć Wam okazje do realizacji Waszych pomysłów na zaangażowanie członków społeczności lokalnej.

Publikacja opracowana przez
Operatora Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny,
którym jest konsorcjum w składzie:

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego
Fundacja Edukacja dla Demokracji
Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego

Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny
jest finansowany przez Islandię, Liechtenstein
i Norwegię w ramach funduszy EOG.

ISBN 978-83-955082-5-7

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie
autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach 4.0
Międzynarodowe.

Warszawa 2021

Konsorcjum realizujące Program:

